

Nemzeti függetlenség és társadalmi haladás

A függetlenség kivívásának századik évfordulója előtérbe állítja az önálló nemzet és a társadalmi haladás ma is nagyon időszerű összefüggését. A kérdés legáltalánosabb tartalmát a Román Kommunista Párt programja a következőképpen határozza meg: „A nemzeti függetlenség kivívása újabb erős lendületet adott az ország gazdasági és társadalmi fejlődésének, mélyen kihatott Románia egész történelmi fejlődésére a társadalmi haladás útján, lehetővé tette népünk egyre erőteljesebb érvényesülését önálló nemzetként“ (33). E megállapítás országunk viszonylatában juttatja kifejezésre azt az általános tény, hogy a modern társadalmak gyors ütemű haladása megköveteli a független és önálló nemzeti állami közösségek kialakítását, mivel az új történelmi korszakban ezek alkotják az általános fejlődés legmegfelelőbb társadalmi és politikai szervezési kereteit.

A kapitalizmus kialakulása, mint ismeretes, a társadalom történelmi fejlődésének objektív törvényszerűsége. E gyökeresen új társadalmi rendszer a feudalizmus hanyatlási szakaszában előbb a gazdaság, majd pedig az ideológia, politika, jog és a társadalom más területén tör utat magának. Spontán módon azonban csak Európa nyugati térségében jött létre, ugyanis az itt kialakult tőkésrendszer tapasztalatai, valamint új eszméi és eszményei rendkívüli hatással voltak azokra a népekre, amelyek később indultak el a társadalmi haladás útján. A felhalmozott tapasztalatok és ismeretek elsajátítása, az érdekeknek és a körülményeknek megfelelő alkalmazása elengedhetetlen feltétele a fejlettebb termelési módra való áttérésnek, a magasabb szintű emberi közösség kialakításának, az új társadalmi és politikai viszonyok létrehozásának. A gazdasági fejlődés talaján meginduló új társadalmi törekvések mint nemzeti mozgalmak jelennek meg, amelyek szükségszerűen politikai formát öltenek, s így lényegükből következően feltételeznek bizonyos szervezethez és tudatosság — mindez pedig sajátos viszonyt alakít ki a társadalmi haladás és a politika között.

A társadalmi haladás politikája

A társadalmi haladás gondolata Jean Bodin, Montesquieu, Voltaire és az enciklopédisták nyomán a fiatal burzsoázia vezérlő eszméjévé vált, amely a természetjog, egyenlőség, testvériség, szabadság, népfeltség, nemzeti függetlenség messzehangzó jelszavaival kívánta maga köré tömöríteni a feudalizmusban elnyomott dolgozó tömegeket. A felvilágosodás, majd pedig a demokratikus forradalom nemes eszményei országunkban is termékeny talajra találtak, mivel a XVIII. századtól kezdve mind fokozottabban és határozottabban nyilvánulnak meg a román társadalom megújítására irányuló törekvések. Ebben az időszakban a feudális viszonyok Romániában is hanyatlásnak indulnak, a tőkés termelési viszonyok csírái megfogannak, és egyre jobban fejlődnek, társadalmi mozgalmak bontakoznak ki egy új kultúra és új politikai rendszer létrehozására.

A román társadalom fejlődésének eszméjét határozottan megfogalmazták és a köztudatba ültették az Erdélyi Iskola kiváló vezető személyiségei, akik, mint ismeretes, nemcsak a kultúra terén alkottak maradandót, hanem kidolgozták a román nemzet első politikai programját (*Supplex Libellus Valachorum*, 1791). A múlt század demokratikus forradalmainak kiemelkedő vezetői, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu és mások a társadalmi haladás előfeltételeként a politikai rendszert kívánták az erő alkalmazása útján átalakítani, és forradalmi jellegű politikai programokat dolgoztak ki — Bălcescu szavaival — a nemzet boldog jövője érdekében. A román nemzeti állam megalapozása a fejedelemségek egyesítése révén lehetővé tette, hogy a társadalmi haladást célzó jelentős reformokat a hivatalos állampolitika eszközeivel hajtsanak végre. A nemzeti függetlenség kinyilvánítása 1877-ben, majd pedig fegyveres úton való kivívása megnyitotta az utat az önálló román állam fejlődése előtt. A történelmi események egyszerű felsorolása is kiemeli a politikai tényező szerepét a társadalmi haladásban. Ezzel kapcsolatosan utalnunk kell a társadalom dialektikájának egyik alapvető tételére: a hala-

dás folyamatában meghatározó szerepet tölt be a gazdasági tényező, elsősorban a termelőerők fejlődése. Ugyanakkor a materialista történelemszemlélet hangsúlyozza a tulajdonképpen származékos jellegű politika szerepét a társadalmi életben, amely, miután bizonyos gazdasági rendszer talaján létrejött, Lenin szavaival élve, „elsődlegessé” válik a gazdasággal szemben. Témánk szempontjából rendkívül jelentős a politikának ez az elsődleges szerepe, az, hogy visszahat a gazdasági alapra, s közvetít a gazdaság és a kultúra, valamint más társadalmi jelenségek között, érvényesítve saját befolyását. A román társadalom haladó politikai mozgalmi jelentős mértékben elősegítették az önálló nemzeti fejlődést a gazdaság, a kultúra és a társadalmi élet minden más területén.

A nemzet anyagi-gazdasági fejlődése

A haladó burzsoázia politikai mozgalma a nemzeti közösséget választja társadalmi alapjául, mivel egy bizonyos területen élő, közös nyelvvvel és hagyományokkal rendelkező etnikai csoport megfelelő keretet nyújt az érdekeit szolgáló új gazdasági rend, a nemzetgazdaság megszervezése számára. A nemzet kialakítása és elhatárolása más nemzetektől, az országhatárok a tőkés nemzeti piacnak is természetes határaivá válnak. Marx és Engels hangsúlyozta, hogy „a független, szinte csak szövetséges viszonyban levő tartományokat, melyeknek különböző érdekeik, törvényeik, kormányaik és vámjai voltak, egy nemzetté tömörítették, melynek egy a kormánya, egy a törvénye, egy a nemzeti osztályérdeke, egy a vámhatarára.” (Marx—Engels *Művei*, 4. 446.)

A nemzet anyagi-gazdasági létfeltételeinek létrehozása és fejlesztése magában foglalja a nemzeti terület és a nemzeti gazdaság kialakítását.

Talán paradoxálisnak tűnik ebben a mondatban a kialakítás szó használata a területtel kapcsolatban, hiszen ezt általában az emberi lét fizikai adottságának tekintik. A nemzeti terület azonban nem szűkíthető csupán valamilyen természetes határok övezte földrajzi térségre, mivel ez az emberek bizonyos nagy csoportjainak történelmi tevékenysége és harca eredményeképpen alakul ki, s ebben az értelemben társadalmi és történelmi terméként jelenik meg, amelyet egyezményes módon megvont határok választanak el más nemzeti területektől. A nemzeti területet bizonyos belső egység jellemzi annak következtében, hogy megszüntették a belső feudális határokat, a területi-gazdasági felaprózottságot. A nemzeti terület olyan földrajzi egységet alkot, melyet a nemzet érdekeinek megfelelően tudatosan alakít, természeti kincseit felhasználja, lakályossá teszi, adminisztratív szempontból megszervezi, egyszóval humanizálja. Ugyanakkor a nemzeti terület a nemzet életének természeti környezetét jelenti, amely kihat lelki-szellemi arculatára, érzelmeire és tudatára, földrajzilag konkretizálja a hazafias és nemzeti érzést, akaratot és tudatot azzal, hogy ezeket adott területhez, a haza földjéhez kapcsolja. Így tehát a nemzeti terület nem csupán mint fizikai-földrajzi térség jön számításba, hanem mint társadalmi termék, amelyet a nemzet tagjai történelmi tevékenységük és harcuk révén hoznak létre, amelyre nemzeti gazdaságukat, politikai, jogi és kulturális rendszerüket építik.

A nemzet gazdasági közösségének, a nemzeti piacnak, illetőleg a nemzetgazdaságnak a kialakítása és fejlesztése szintén a társadalom történelmi fejlődésének az eredménye, amelynek folyamatában mindvégig jelen van a politikai tényező is, bár tevékenységének intenzitása és hatóköre a különböző időszakok konkrét feltételeitől függően változik. A nemzet gazdasági közösségének fogalmával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy ez nem egyszerűsíthető le sem a termelési viszonyok rendszerére, sem pedig a gazdaság műszaki-anyagi alapjára, mint ahogy az a szakirodalomban gyakran előfordul. A tőkés nemzetgazdaság jellemző vonásai, amelyek megkülönböztetik az előző társadalmak gazdasági rendszereitől, a következők lehetnek: gépi nagyipar, egységes piac, árutermelés, bér munka, profit, egységes pénzrendszer. A nemzetgazdaság egységes szervezésének szükségességét egy tulajdonképpen származékos jelenség, a nemzeti pénz nem fejezi ki talán a legjobban; ez napjainkban is élesen elhatárolja egymástól a különböző nemzeteket, bár a nemzetközi együttműködés fokozódása és más megfontolások alapján napirendre került bizonyos körökben egy újabb pénzrendszer kidolgozásának kérdése.

A tőkés nemzetgazdaságot azonban csak bizonyos szempontokból tekinthetjük egységesnek, ugyanis az általa érvényesített termelési viszonyok rendszerre antagonisztikus ellentmondásokat tartalmaz, amelyek a burzsoázia és a proletariátus közötti konfliktusban és osztályharcban nyilvánulnak meg, s végül a kapitalizmus megdöntéséhez és egy új társadalmi rendszer felépítéséhez vezetnek. Ennek ellenére a tőkés társadalom gazdasági rendszere egyetlen — bár antagonisztikus —

közösségbe tömöríti a nemzetet. Szerepe rendkívül jelentős: döntő tényező a nép nemzetté válásának folyamatában, végső soron meghatározza a nemzet más jegyeinek a kialakítását, a nemzeti terület, nyelv, kultúra és tudat létrejöttét. Ebben a folyamatban vezető szerepet tölt be a politikai rendszer és ennek keretében a független nemzeti állam.

Hazánkban, mint ismeretes, a tőkés termelési viszonyok csirái a XVIII. században jelentek meg, s a következő évszázadban értek el jelentősebb fejlődést. A haladás legfőbb akadálya a feudális rendszer és az idegen uralom volt; velük szemben a haladó erők szükségszerűen nemzeti és társadalmi felszabadító harcot folytattak. A Román Kommunista Párt programja rámutat, hogy „már az első román államalakulatok megjelenésétől kezdve, a néptömegek küzdelmei a feudális kizsákmányolás ellen szorosan egybefonódtak az idegen uralom elleni harcokkal. Ez a sajátosság rányomja bélyegét Románia egész társadalmi fejlődésére, a román nép természetére és gondolkodásmódjára, történelmi sorsára, amelyet a határozott, áldozatteljes küzdelem jellemez a szabadságért és az egységért, ama jogáért, hogy ura legyen saját országának.” (29.)

E harcok első legjelentősebb eseményei az 1848-as forradalmak, és legfontosabb eredménye a román fejedelemségek egyesítése 1859-ben és az ezt követő strukturális reformok. A fejedelemségek egyesülése megalapozta a román nemzeti államot, és lehetővé tette azt az állampolitikai tevékenységet, amely a román társadalom modernizálását és a nemzetgazdaság kifejlesztését célozta. Elsősorban magát a politikai rendszert kellett korszerűsíteni, s ennek érdekében Alexandru Ioan Cuza és Mihail Kogălniceanu vezetésével energikus intézkedéseket fogantatosítottak: új választási törvényt dolgoztak ki és alkalmaztak, megszervezték az állami adminisztrációt, újjáalakították az igazságszolgáltatást, létrehozták a nemzeti hadsereget, bevezették a nemzeti zászlót stb. Mindezzel a román állam burzsoá jellegű modern állammá vált, amely jelentős társadalmi funkciókat töltött be.

Gazdasági téren számos intézkedést alkalmazott az új államhatalom: egységesítette a vámrendszert, kidolgozta a kereskedelmi törvénykönyvet, és agrárreformot hajtott végre, ami a román újkori történelem egyik legfontosabb eseménye. A földreform, bár nem szüntette meg teljes egészében a mezőgazdaság feudális rendszerét, és nem számolta fel a nagybirtokot, hozzájárult a tőkés típusú tulajdonviszonyok terjedéséhez, a kapitalista termelőmód uralkodóvá válásához.

A burzsoá reformok alkalmazását követő időszakban a román gazdaság jelentős fejlődést ért el: új iparvállalatok alakultak, fokozódott az ipar gépállománya, növekedett a kitermelőipar, s ennek keretében a kőolajtermelés. Az ipari fejlődést gátolta azonban a tőkehiány és a külföldi vállalatok konkurrenciája.

A nemzetgazdaság szervezésének jelentős eseménye az 1867-ben törvény útján életbeléptetett nemzeti pénzrendszer, valamint a hitelintézetek létesítése. Ugyancsak állami irányítással építették ki az út- és vasúti hálózatot, a táviró- és postarendszert.

Az állam belső autonómiájának megerősödése és nemzetközi tekintélyének gyarapodása: ezek a nemzeti függetlenségért folytatott harc teljes győzelmének közvetlen feltételei.

Az 1877. május 9-én kinyilvánított nemzeti függetlenség új lehetőségeket nyitott meg a társadalmi haladás előtt. A Román Kommunista Párt programja rámutat, hogy „a román nép harcainak története erőteljesen tükrözi azt az alapvető igazságot, hogy az idegen elnyomás igája időlegesen fékezheti vagy kikapcsolhatja egy nép fejlődését, de nem akadályozhatja meg jogos törekvéseinek — a szabadság és az egység kivívásának, a társadalmi haladás biztosításának — a megvalósítását, ha az illető nép elhatározta, hogy mindvégig szilárdan és hősiességgel harcol” (30.).

A nemzeti függetlenség kivívása elhárította az ország gazdaságának fejlesztése előtt álló legfontosabb akadályt, az idegen uralmat, s lehetővé tette a megfelelő gazdasági, kereskedelmi és vámpolitika kidolgozását és zavartalan alkalmazását. Ennek legjelentősebb mozzanata az úgynevezett állami protekcionizmus, amelyért a közélet számos kiváló képviselője, mint például Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol, P. S. Aurelian és mások szálltak síkra, hogy elősegítsék a hazai ipar fejlesztését. Az állam protekcionista politikája során közvetlen anyagi támogatást nyújtott a kapitalistáknak, akik bizonyos nagyságrendű iparvállalatot kívántak létesíteni, s ezzel jelentősen elősegítette a tőkés termelési viszonyok terjedését és megszilárdulását. Az állami függetlenség feltételei között a már kialakult tőkés jellegű nemzetgazdaság jelentős mértékben tovább fejlődött.

Az egységes nemzeti állam kiteljesítése után az ország történelmi fejlődésének újabb szakaszába lép. Mélyreható változások mennek végbe a gazdasági és társadalmi fejlődés terén, megélnék a politikai élet, mind fontosabb szerepet játszik a

munkásosztály, amely fokozatosan átveszi a társadalmi haladásért folytatott harc irányítását.

A nemzet lelki-szellemi fejlődése

A nemzet anyagi-gazdasági közösségét szervesen kiegészíti lelki és szellemi közössége, amely sajátos kultúrájában és nemzeti tudatában nyilvánul meg. A fejlődés itt a középkori kultúrától és tudattól („a sötét középkortól” — ahogyan a felvilágosodás idején mondták) a kapitalizmusban kialakított nemzeti kultúrához és tudathoz vezet, majd pedig a munkásosztály forradalma révén a szocialista kultúrához és a szocialista tudathoz.

A kulturális fejlődés lényeges alkotóeleme és egyik alapvető meghatározó jegye a nemzet kialakulásának és haladásának. A nemzeti kultúra kialakulása és fejlesztése nyilvánvalóan céltudatos tevékenység eredménye, amely a politikai tényező közvetlen vagy közvetett irányításával megy végbe. Az államhatalom, a politikai pártok és csoportosulások művelődéspolitikája közvetlenül irányítja a kulturális fejlődést — természetesen mindegyik saját hatókörében és azzal az eredményességgel, amit el tud érni —, amennyiben tételesen megfogalmazzák ennek céljait és jellegzetességeit, gondoskodnak a szükséges anyagi eszközökről és a szakemberek képzéséről, szervezik és vezetik mind az alkotótevékenységet, mind pedig a kultúra elsajátítását célzó oktató- és nevelőtevékenységet.

A kulturális fejlődés közvetett irányítása főleg az adott társadalmi-politikai értékrendszer érvényesítésével valósítható meg. Így például az egyenlőség, szabadság, demokrácia, nemzeti függetlenség és más eszmények maguk is befolyásolják az emberek cselekvéseit, s ily módon meghatározzák a kulturális tevékenység irányát. A kapitalizmus politikai rendszere jelentős mértékben — de távolról sem kizárólagos jelleggel — ilyen közvetett irányító eszközöket alkalmaz, és a kulturális alkotások értékelését a bizonyos burzsoá eszményeket (magántulajdon, individualizmus, liberalizmus stb.) érvényesítő közvéleményre s ennek alapján a kereslet és kínálat mechanizmusára bízta. Ezért igen gyakran úgy tűnik, hogy a politikának nincs szerepe a kulturális fejlődésben, annak ellenére, hogy minden osztályokra tagozódott társadalomban a kultúrának társadalmi funkcionalitása révén politikai jelentősége és politikai tartalma van.

A kultúrát viszonylagos autonómiával rendelkező társadalmi részrendszerek együttesének tekinthetjük; e részrendszerek szorosan kapcsolódnak egymáshoz és a globális társadalmi rendszerhez, amelyben bizonyos helyet foglalnak el, és meghatározott funkcióik vannak. Tulajdonképpen a kultúrát bizonyos társadalmi (lelki-szellemi) szükségletek keltették életre, s ezért alapvető feladata, hogy ezeket kielégítve szolgálja a társadalmi haladást. A társadalomnak a kultúrával szemben támasztott követelményeit a politikai rendszer is közvetíti, amely szervezi az alap és a felépítmény közötti kapcsolatokat mindkét irányban, vagyis mind a társadalom, illetőleg társadalmi osztály követelményeitől a kultúra felé, mind pedig ettől a társadalmi valóság felé, a haladó rendszerek esetében azzal a finalitással, hogy a valóságot átalakítsák és a társadalmi fejlődést szolgálják.

A kultúra — amint ezt a Román Kommunista Párt programja meghatározza — mindenekelőtt a társadalomban főlhalmozott ismeretek összességét foglalja magában (a nép által empirikusan kidolgozott ismereteket, továbbá az erkölcsi, művészi, a múltban szerepet játszó filozófiai, tudományos, politikai, jogi és technológiai ismereteket). Az ismereteket, valamint ezek objektivációit, az anyagi javakat, társadalmi viszonyokat, cselekvési módokat, viselkedéseket az emberi közösségek — elsősorban a társadalmi osztályok — mindig a saját létfeltételeikhez viszonyítják, és így felbecsülik jelentőségüket szükségleteik kielégítésében, érdekeik érvényesítésében és céljaik megvalósításában. Tulajdonképpen választanak, szelektálnak, s egyeseket fontosnak ítélnék és értéknek tulajdonítanak, míg másokat elvetnek. Az elfogadott értékekből következnek a társadalmi (erkölcsi, viselkedési, termelési, politikai, jogi stb.) eszmények és normák, amelyek (mint kulturális modellek, sémák vagy szabályok) előírják a célokat s különböző helyzetekben a cselekvés követendő módját, és ezzel összhangba hozzák az illető csoport tagjainak tevékenységét, elősegítik a társadalmi együttélést, a társadalom rendjét. Az elsajátított kultúra mint társadalmi tudat működik, s így megszabja az emberek magatartását, viselkedését és tevékenységét.

A nemzeti kultúra alapvető társadalmi szerepe, hogy a nemzet létfeltételeinek, érdekeinek és törekvéseinek megfelelően irányítsa az emberek gondolkodását, érzelmeit, akaratait, tevékenységét, és ezzel szervezze, integrálja és egységesítse a nemzeti közösséget. A műveltség történelmi fejlődésében a nemzetek és a nemzeti

kultúrák kialakulása forradalmi változást eredményezett elsősorban azzal, hogy elősegítette a társadalmi haladás ütemének felgyorsítását. Az újkorban kialakuló modern műveltség megszűnteti a vallás és az egyház uralkodó szerepét a gondolkodás terén, felfoldja a tudományok és művészetek fejlődését, és megszervezi a kultúra terjesztését az írás és olvasás tanítása, széles körű közoktatási rendszerek bevezetése és más művelődési intézmények révén. Korunkban a kultúra alapvető módon mint nemzeti kultúra létezik (az úgynevezett egyetemes kultúra olyan értékeket tartalmaz, amelyek szükségszerűen nemzeti talajon jöttek létre, nemzeti formában jutottak kifejezésre, és mint ilyenek kerültek bele a kultúra nemzetközi körforgásába), éppen úgy, mint ahogy a nemzeti-állami közösség alkotja a jelenkori világrendszerek alapvető egységét.

A román nemzeti kultúra kialakulását és fejlődését tárgyalva a politikai nevelés és a szocialista kultúra kongresszusa rámutatott, hogy „népünk megmaradásában és szüntelen, sokréti fejlődésében elsődleges szerepe volt a nyelv megőrzésének és gazdagításának, valamint a népi művészeti alkotásnak, amely szüntelen pallérozta az ősi nyelvet, ápolta a népi erényeket, a nép haladó hagyományait és szokásait, állandóan bővítette kulturális látókörét... Éppen népművészetünk e páratlanul gazdag és nagyszerű kincsestára képezte a fellendülés alapját az irodalomban és művészetben, különösen a múlt század második felében.“ (15.) A nép ősi nyelve alapján jött létre az irodalmi nyelv, amelyet a nemzet tagjai elsajátítottak, általánosítottak, s ily módon nemzeti nyelvvé változtattak.

A történelemírás adatai szerint a XVII. század kultúrájában már uralkodó helyet foglalt el a nép nyelve alapján kialakult román irodalmi nyelv, s mindinkább előtérbe került a régebben általános vallási és egyházi irodalommal szemben a laikus irodalom, elsősorban a történetírás, a jogi, földrajzi, nyelvészeti és másfajta irodalom. A XVIII. század nagy kulturális mozgalma, a felvilágosodás országunkban mint nemzeti jellegű politikai mozgalom elsősorban a nemzeti felszabadulásért folytatott harcban, a nemzeti nyelv kimunkálásában, a nemzeti egység és függetlenség eszméjének meghonosításában, a tudományok és az irodalom fejlesztésében alkotott maradandót. Jelentőségét csak akkor lehet megérteni, ha figyelembe vesszük az elvégzett feladatok komplex jellegét.

A nemzeti nyelv kialakulásának folyamatát tekintve például igen gyakran találkozunk olyan szemlélettel, amely szerint ennek lényege a nép nyelvének irodalmi rangra való emelése. A folyamat azonban távolról sem ilyen egyszerű: az irodalmi nyelv megjelent a nemzet kialakulása előtt, és használatra bizonyos ideig csupán a művelt rétegekre korlátozódott; a szépirodalom nyelve felöleli a nyelv archaikus elemeit, a tájszólásokat, a zsargonkifejezéseket stb., vagyis olyan elemeket, amelyek általában nem játszanak szerepet a nemzet tagjai közötti nyelvi kommunikációban. A nemzeti nyelv tudatosan szabályozott írott nyelv, amely bizonyos hivatalosan (akadémiai szinten) rögzített egységes és állandó szókészlettel, nyelvtani szabályokkal, a helyes beszéd és írás kimunkált formáival rendelkezik. Ezeket pedig a nemzet tagjainak meg kell tanulniuk, ami nem biztosítható csupán az anyanyelvnek a családban történő spontán-empirikus jellegű elsajátítása révén, hanem szükségessé teszi a szervezett iskolai oktatást és tanulást is. A nemzeti nyelv nem azonos sem az illető közösség többsége vagy éppen egésze által beszélt nyelvvél, sem pedig a tájnyelvvél, a nép nyelvével vagy a szépirodalom nyelvével, hanem ez konszolidált irodalmi nyelv, amely ténylegesen betölti a nyelvi kommunikáció társadalmi funkcióinak többségét vagy összességét (Elena Florea: *Nățiunea română și socialismul*. București, 1974. 72—73).

A nemzeti nyelv kimunkálása alapvető jelentőségű a nemzetté válás folyamatában, valamint a nemzeti egység és függetlenség eszméjének érvényesítésében. Amint Nicolae Ceaușescu elvtárs, pártunk főtájkára megállapította a politikai nevelés és a szocialista kultúra kongresszusán, „a népünknek osztályrésztül jutott szüntelen megpróbáltatások, harcok e hosszas időszaka folyamán erőteljesen fejlődött a románok közös eredetének, valamint annak a tudata, hogy Moldvának, Erdélynek és Havasalföldnek egyetlen államban kell egyesülnie.“ (14.) A nemzeti egység és függetlenség tudata a kialakuló román nemzeti kultúra egyik központi tényezője.

A nemzeti kultúra közösségingtegráló szerepét főleg a nemzeti ideológia, illetőleg a nemzeti tudat kialakítása révén tölti be. A nemzeti ideológia a nemzeti közösség érdekeit tükröző eszmerendszer, amely a társadalmat nemzetekre osztva látja, s a nemzetet tekintti olyan legmagasabb rendű totalitásnak, amelyhez az egyén hozzátartozik, amellyel szolidáris, és amelynek célkitűzéseit saját egyéni érdekei fölé helyezve szolgálja. Ez az ideológia a történelmileg kialakult etnikai közösséget, amelyet nyelvi, területi, kulturális és gazdasági kapcsolatok fűznek össze, olyan egységes társadalmi erővé alakítja át, amely képes a koordinált cse-

lekvésre, a kollektív célok érdekében folytatott közös harcra. A nemzethez való tartozás tudatosítása, a nemzet sorsával és érdekeivel való azonosulás, a nemzeti érzelmek kialakítása vezet el a nemzeti tudat kiteljesítéséhez.

A XIX. századi román kultúra alapvető ideológiai törekvése a Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hasdeu, George Barițiu, Alexandru Papiu-Ilarian, Nicolae Grigorescu, Mihai Eminescu és mások által képviselt burzsoá nemzeti demokratikus irányzat. Ebben az időszakban teljes szélességében és mélységében kibontakozik a nemzeti kultúra, s létrejönnek intézményes keretei. Alexandru Ioan Cuza iskolareformja (1864) előírja a kötelező és ingyenes elemi oktatást; bevezetik a latin ábécét; megalakítják az első egyetemeket (1860: Iași, 1864: Bukarest); létrehozzák a Román Akadémiát (1867); kiépítik a könyv-, folyóirat- és lapkiadás széles körű hálózatát; megalakítják a kultúraterjesztő intézményeket (Astra: 1861, Societatea pentru crearea unui fond de teatru român: 1870, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor: 1890 stb.); kiépítik a különböző művészeti tevékenységek intézményi kereteit (színházak, zenekonzervatórium: 1864, filharmónia: 1866 stb.). A nemzeti függetlenség kivívása utáni időszakban a román nemzeti kultúra kibontakozása lehetővé tette, hogy kiváló képviselői — Eminescu, Babeș, Iorga, Enescu és mások — hozzájáruljanak az egyetemes kultúra gazdagításához.

A kapitalizmus körülményei között a burzsoázia mint uralkodó osztály saját osztályérdekeit az egész nemzet érdekeiként tünteti fel, s a nemzeti ideológiát igen gyakran nacionalista és sovínizet tartalommal tölti fel. A kapitalizmusban a kultúra és a nemzeti tudat a társadalom mélyén rejlő osztályantagonizmusokat tükrözi, s ilyen körülmények között, ahogy azt Lenin feltárta, tulajdonképpen két kultúráról beszélhetünk: az uralkodó osztály és az elnyomott osztály kultúrájáról.

A munkásosztály ideológiája szervezi az elnyomottak tömegeit, eszmeileg vezet a harcukat az új társadalom megteremtésének útján. A szocialista társadalom homogén jellege lehetővé teszi egy új és egységes kultúra kialakítását, amely szem előtt tartja népünk történelmi, társadalmi és nemzeti sajátosságait.

Nemzeti függetlenség a jelenkorban

Napjaink elméleti-ideológiai és gyakorlati-politikai tevékenységében központi helyet foglal el a független és szuverén nemzet problémája. A kérdést egyesek gyakran így fogalmazzák meg: a jelenkor gyors ütemű forradalmi változásai és reform jellegű átalakulásai közepette indokolt-e a független nemzeti-állami közönséget továbbra is fenntartani, vagy pedig időszerű lenne valamilyen nemzetek fölött álló emberi közösséget kialakítani? Akik a kérdést ilyen formában teszik fel, rendszerint azzal válaszolnak, hogy a nemzet ma már túlhaladta történelmi szerepét, a nemzeti függetlenség és szuverenitás anakronisztikussá vált, helyébe egy újabb emberi közösséget kell kialakítani, amely nincs tekintettel a nemzeti különbségekre. Ezt a közösséget egyesek, akik legmesszebb mennek az utópiák gyártása terén, mint „világköztársaságot” vagy „világállamot” képzelik el, mások pedig, akik átlátszóan imperialista irányzatot képviselnek, „integrációként” vagy legalábbis a nemzeti szuverenitás „korlátozásaként” ajánlják. Ezekkel az elméletekkel és részben politikai gyakorlattal szemben állnak a tények, amelyek azt mutatják, hogy a jelenkori társadalom alapegysége a független és szuverén nemzeti-állami közösség.

A népek nemzetté válásának folyamata távolról sem fejeződött be, ellenkezőleg, éppen napjainkban lendült fel a gyarmati uralom alól felszabadult vagy felszabadulni kívánó országok nemzeti mozgalmi révén, és a nemzetek a szocializmusban is jelentős történelmi szerepet hivatottak betölteni.

Amint a Román Kommunista Párt programja rámutat, „a nemzet történelmi szerepe nem zárult le. Ellenkezőleg, az élet erőteljesen igazolja, hogy a nemzet, a nemzeti állam a továbbiakban, hosszú idősokra, nagy jelentőségű szerepre hivatott a társadalomban... Azok a próbálkozások, amelyek leszűkítik vagy tagadják a nemzet szerepét, amelyek nem veszik figyelembe a történelmi realitást, csak a társadalmi és politikai ellentmondások kiéleződéséhez vezethetnek. A nemzeti államok megszüntetése kieroszakolásának és egyes nemzetek fölötti szervek megalakítására való ráterésnek a tendenciája lényegében a más népek feletti uralom megteremtésének egy új formája, kísérlet az osztálynyomás leplezésére, arra, hogy a néptömegeket eltérítsék a társadalom forradalmi átalakításáért vívott küzdelemtől.” (132—133.)

A szocializmus magasabb szinten érvényesíti a nemzeti és állami szuverenitást, amennyiben ezt az egész szocialista nemzet gazdasági és politikai hatalmára építi.

A termelőeszközök szocialista tulajdona, a városi és falusi dolgozók politikai hatalma megteremti az egész nép alapvető érdekeinek azonosságát, s lehetővé teszi, hogy a munkásosztály vezetése alatt maga döntsön saját sorsáról. A szocializmusban a nemzet távolról sem vesztette el jelentőségét, ellenkezőleg, mind a szocialista építés korszakában, mind a kommunista társadalomban a nemzetnek és a nemzeti államnak még sokáig jelentős szerepet kell játszania. A szocializmus megteremti a legkedvezőbb feltételeket a nemzet fejlődéséhez és felvirágzásához.

A szakirodalomban gyakran hivatkoznak arra, hogy a jelenkori termelőerők fejlődése túlhaladja a nemzeti határokat, amelyek — elsősorban a kis és közepes államok esetében — akadályozzák a modern technika vívmányainak alkalmazását a gazdaságban. Elismert tény, hogy a modern tudomány és technika gyors ütemű haladásának a biztosítása gyakran megköveteli több ország, egyes esetekben pedig az egész emberiség összefogását és együttműködését. Ugyanakkor egyetlen ország sem zárkozhat el másoktól, nem rendezkedhet be autarkikus termelésre, mivel ez akadályozná saját fejlődését. Mindez azonban nem jelenti a független és szuverén nemzetek és államok felszámolásának szükségességét, hanem ellenkezőleg, ezek együttműködését az egyenlőség, függetlenség és szuverenitás elveinek szigorú tiszteletben tartásával.

A nemzet és a független nemzeti állam fejlődése elősegíti a nemzetközi együttműködést, a szocialista országok közötti szolidaritást és a proletár internacionalizmust, amelyek nemcsak hogy nem zárják ki egymást, hanem szoros dialektikus egységet alkotnak.

A nemzethez hasonlóan a nemzetiségek is hosszú időn át létezni fognak, mind a szocialista, mind pedig a kommunista építés korszakában. Éppen ezért a nemzetiségeknek a jogegyenlőség alapján való akadálytalan fejlődése elősegíti az általános társadalmi haladást.

Rusz Lívia: In memoriam